

Markéta Holubová (ed.). Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IX. Duchovní a hmotné aspekty zbožné peregrinace. Praha: EÚ AV ČR, v. v. i., 2020. 176 s., 44 mapových listů v příloze. ISBN 978-80-88081-25-8

Devátý svazek EA ČMS je druhým atlasovým výstupem z grantu GA 17-05373S. Předchozí, v podstatě monotematický, svazek (EA ČMS VIII) analyzuje vybrané aspekty lidové zbožnosti z pramenů slovesného folklóru. Svazek nyní předložený je tematicky různorodý a nabízí čtyři studie s mapovými přílohami, jejichž volným pojítkem je fenomén zbožného putování. Je třeba podotknout, že se jedná se o čtyři vybrané aspekty, i když v podtitulu přívlástek „vybrané“ absentuje. Společným východiskem všech čtyř studií je zaměření na historické formy zbožného putování, studované prostřednictvím archeologických nálezů, archivních pramenů a muzejních sbírek. Z pětičlenného autorského kolektivu jsou dva etnologové (Markéta Holubová a Luboš Kafka), dva archeologové (Martin Omelka a Otakara Řebounová) a jeden historik (Jan Hrdina). Z databází těmito autory sestavených vytvořili digitalizované kartogramy Iveta Lžičařová Čtveráková, Roman Malach a Tomáš Procházka. Vzhledem k převaze externích spolupracovníků by bylo bývalo vhodné uvést základní informace o autorech, aby uživatelé s hlubším zájmem získali vodítko, kam (na koho) se obrátit. Jednotlivé

studie jsou řazeny chronologicky v souladu s pojednávaným historickým obdobím.

Středověké problematice je věnována studie Jana Hrdiny *Poutě, odpustky a poutní odznaky pozdního středověku jako námět pro historickou kartografii*. Na pozadí přehledného a zasvěceného výkladu o poutní problematice v našich zemích ve středověku vůbec, včetně vlivu české i evropské reformace a sílícího mariánského kultu, vytipoval čtyři témata s územní variabilitou dat, tedy témata vhodná k mapování. Mapa I/1 zobrazuje poutní lokality v Čechách (včetně Prahy, ale bez Moravy) ve vrcholném a pozdním středověku. Analýza zobrazených údajů (kult, kultovní objekt, řádová příslušnost) v úvodní studii upozorňuje na specifika v částech země s převanou utrakvistického či katolického vlivu. Sondou k zamyšlení nazývá sám autor kartografické zobrazení příjemců papežských odpustkových listin Bonifáce IX. v pražském arcibiskupství v letech 1389–1404 (mapa I/2). Prostorová determinace odpustků vyplývající z konkrétního historického pramene vede autora k opatrným úvahám o příčinách odlišností v míře jejich recepce. Poukaz na možnou úlohu jazykově česko-německé hranice

osobně považují za nepravděpodobný. Zcela transparentní je kartogram zobrazující geografický původ českých a moravských poutníků, který čerpá z pozdně středověkých knih zázraků čtyř zahraničních poutních míst: Vierzehnheiligen, Altötting, Grimmenthal, Řezno (mapa I/3). Z převážné většiny Čech pod vlivem utrakvismu poutníci jednoduše nepřicházeli. Nálezy středověkých poutních odznaků a devocionálií z domácích, ale převážně ze zahraničních poutních míst zobrazuje mapa I/4. Autor vychází z konkrétních artefaktů a komparuje nálezy na pozadí širokých znalostí problematiky a vznikajících databází soudobého studia. Kartogram představuje lokality nálezů, jejich podobu i množství. Bohužel autor rezignoval na možnost obrazové dokumentace alespoň některých z nich, ať už jako součást studie či mapy samotné.

Na poslední mapu volně navazuje příspěvek archeologů Martina Omelky a Otakary Řebounkové *Archeologické nálezy barokních devocionálií s poutním mariánským motivem*. Je ukázkovým pokusem o smysluplnou interpretaci mnohačetných nálezů téže povahy. Jde o nálezy z hrobů vyzdvižených poutních medailek z druhé poloviny 17. a z 18. století. Mapa II/1 představuje 25 lokalit, kde byly nalezeny. Zdaleka to samozřejmě nejsou lokality všechny, výběr byl veden snahou uvést ty dosud odborně publikované nebo alespoň zpracované. Diagramy představují ikonografické motivy (38 typů ma-

don) a jejich počet. Bohužel zvolené grafické rozlišení neumožňuje potřebnou orientaci. Barevné odstíny splývají a bez konkrétního výčtu v textové části je jejich výpovědní hodnota mizivá. Výmluvná je mapa II/2, která vychází z analýzy nálezů z jedné konkrétní lokality, totiž z výzkumu raněnovověkého hřbitova u někdejšího kostela sv. Jana v Oboře na Malé Straně v Praze. Medailky zde nalezené pocházejí z 11 tuzemských a 13 zahraničních poutních lokalit.

Pro studium lidové kultury je velice cenný příspěvek Markéty Holubové *Poutě a procesí v českých zemích ve světle úředních soupisů ze sklonku 18. století*. Umožňuje učinit si obrázek o zbožném putování, poutních kultech, o provozu poutních míst, praktické organizaci poutí a procesí včetně jejich financování, a to v jednom časovém průsečíku. Ve chvíli, kdy organizace barokních poutí byla po formální stránce dovedena téměř k dokonalosti, zatímco zbožný obsah se počal vytrácet a kamerálními úřady počaly být vnímány jako brzda osvěcenského pokroku. Podrobnou situaci si státní úřady nechaly zmapovat rozsáhlým průzkumem, jehož výsledkem jsou obšírné prameny *Consignatio Processionum* pro Čechy z roku 1768, pro Moravu a rakouskou část Slezska z roku 1771, tedy z doby, kdy fenomén poutí vrcholil, ale zároveň šel ke konci. V roce 1772 vyšel dvorský reskript, který konání poutí zásadně omezil. Především z oněch soupisů,

ale i z jiných pramenů soupisové povahy (např. knih zázraků) autorka vyšla v odborné studii a 25 kartogramech (mapy III/1–11), z nichž velkou část tvoří mapování okruhů jednotlivých poutních madon. Metodických úskalí, spojených s užitým typem pramenů, si autorka byla plně vědoma a odborně se s nimi vyrovnala. Pro jakékoliv další etnologické studium zbožné peregrinace je výsledek jejího studia podstatný. Kdyby byl publikován v angličtině, jistě by našel odezvu u zahraničních badatelů.

Z odlišných pramenů vychází *Etnotkartografické zpracování hmotných aspektů zbožné peregrinace* Luboše Kafky. Pojednává o artefaktech z oblasti tzv. lidového náboženského umění spojených se zbožnou peregrinací a o jejich výrobě/výrobci. Stěžejní pozornost soustřeďuje autor na zlidovělé podmalby na skle, jimž se po desítky let věnuje. Vzhledem k ne zcela jednoznačně vymezeným pojmům v oblasti lidového umění považoval za potřebné definičně vymežit okruh artefaktů, jež do své analýzy zahrnul. V této souvislosti trochu nerozumím postulátu, že eliminuje obecné ikonograficko-kompoziční typy, i když se prodávaly na poutních místech (s. 83). Jinak je Kafkův výklad informačně neobyčejně bohatý, přitom věcný, ať se týká artefaktů zhotovených různými tech-

nikami (např. malba, řezba, keramika) či z různých materiálů (dřevo, papír, hlína, kámen aj.). Výrobky poutní industrie do lidového projevu nezahrnuje. Mapové výstupy lze členit do tří okruhů: ztvárnění zázračných obrazů z poutních míst (mapy IV/1–3), výrobci devocionálií (IV/4–5,10) a rozšíření podmaleb na skle (IV/5–9). Základním pramenným materiálem pro studii i mapy jsou sbírkové fondy institucí i soukromníků, mapy IV/4, 10 vycházejí z údajů v odborné literatuře a mapa IV/5 z kombinace archiválií a dochovaných artefaktů. Mapy IV/6–9 představují rozšíření podmaleb na skle ve sbírkách českých a moravských muzeí. V příloze je uveden výčet těchto muzeí včetně údajů o rozsahu a povaze sbírkových předmětů. Takto náročná dokumentace je snad vůbec poprvé prezentována odborné veřejnosti k porovnání i informací.

Devátý svazek EA ČMS obsahuje odborný přínos, který by neměl zůstat omezen na 200 možných uživatelů (vyšel nákladem 200 kusů). Obsahuje výsledek náročného základního výzkumu. Po určité redakční úpravě, s výběrem map a s užitím obrazové dokumentace (např. ikonografické typy madon, náměty poutních medailek apod.) by mohl být zcela jistě prezentován jako kniha.

Lydia Petráňová (EÚ AV ČR, v. v. i., Praha)